

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 sierpnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Przesławski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Aleksander Stępkowski

Bogdan Marian Gutowski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa K. Spółki Akcyjnej w restrukturyzacji z siedzibą w K.
przeciwko K. K.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych 23 sierpnia 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu
Rejonowego w Hrubieszowie z 27 kwietnia 2021 r., sygn. I C 169/20 upr.:

- 1. uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Hrubieszowie;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

W dniu 24 grudnia 2015 r. K. Sp. z o.o. z siedzibą w W. (dalej: „pożyczkodawca”) na podstawie ramowej umowy pożyczki nr [...] – udzieliła K. K.

(dalej: „pozwany”) pożyczki gotówkowej w kwocie 3000 zł (k. 27-30 oraz 32-35 akt głównych).

Całkowita kwota do spłaty obejmująca kapitał pożyczki, sumę odsetek i prowizji został wskazana na kwotę 3600 zł (k. 32v akt głównych).

Zgodnie z umową pozwany miał zwrócić pożyczoną kwotę w terminie 20 dni, do dnia 13 stycznia 2016 r. Jednocześnie, pożyczkodawca zastrzegł sobie prawo do obciążenia pożyczkobiorcy opłatami w przypadku opóźnienie lub braku płatności, to jest po 20 zł każdorazowo za przesłanie pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego wezwania do zapłaty oraz 150 zł za przesłanie piątego wezwania do zapłaty po 15 dniach kalendarzowych od daty upływu spłaty pożyczki. Pożyczkobiorca mógł wnioskować o przedłużenie terminu spłaty pożyczki przekazując opłaty za przedłużenie. W tym należy wskazać, że jedynie opłaty za przedłużenie które wpłynęły na rachunek bankowy pożyczkodawcy przed upływem terminu uprawniały pożyczkobiorcę do przedłużenia tego terminu. Koszty przedłużenia terminu to 12% kwoty pożyczki za przedłużenie o okres kolejnych 7 dni, 16% dla okresu 15 dni i 32% dla 30 dni (k. 32v i 33v akt głównych).

Pożyczka została oprocentowana dodatkowo od dnia następnego po dniu spłaty pożyczki czy raty (po dniu wymagalności) lub spłaty niższej niż wynikającej z harmonogramu spłaty w wysokości odsetek maksymalnych, obliczonych zgodnie z art. 359 §3 k.c. (k. 33v akt głównych).

Jak ustalił Sąd Rejonowy w Hrubieszowie pozwany nie uiścił terminowo opłat za ewentualne przedłużenie spłaty. Z akt sprawy wynika, że w dniu 6 czerwca 2016 r. na rachunek pożyczkodawcy przekazana została przez pozwanego kwota 1915 zł – tytułem „częściowej spłaty kapitału” (k. 55 akt głównych).

W dniu 28 czerwca 2016 r. pożyczkodawca w wyniku umowy przelewu wierzytelności – scedował na rzecz K. S.A. z siedzibą w K. (dalej: „powód”) 9336 wierzytelności ujętych w załączniku na 1a i 1b. W załączniku oznaczonym „1b” ujawniono wierzytelność przeciwko pozwanemu w kwocie 3830 zł (k. 22-24 akt głównych).

6 lipca 2016 r. pozwany dokonał drugiej wpłaty na rachunek bankowy prowadzony dla pożyczkodawcy na kwotę 800 zł tytułując transakcję „częściowa spłata kapitału” (k. 56 akt głównych).

Pismem skierowanym 8 lipca 2016 r. powód zawiadomił dłużnika o zmianie wierzyciela, wzywając go jednocześnie do zapłaty kwoty 3978,17 zł (k. 25-26 akt głównych).

Na poczet wierzytelności, z dniem 4 listopada 2016 r. pozwany wpłacił kolejne 100 zł na rachunek bankowy prowadzony dla pożyczkodawcy (k. 58 akt głównych).

Następnie, pismem z dnia 26 grudnia 2016 r. pozwany został elektronicznie powiadomiony o saldzie dłużnika przez powoda. Pozostała do zapłaty kwota została oszacowana na 2370,31 zł.

13 lutego 2017 r. pozwany został po raz kolejny poinformowany o stanie zadłużenia na kwotę 3200,63 zł.

Pozwany uiścił kolejne kwoty: 100 zł w dniu 18 lutego 2017 r. i 200 zł w dniu 1 lipca 2018 r. na rachunek pożyczkodawcy (k. 57 akt głównych).

4 lipca 2018 r. pozwany poinformował powoda o niemożności wpłaty na konto podane przez wierzyciela powołując się na względy bezpieczeństwa, wskazując, że w przypadku faktycznego przejęcia długu powód otrzyma przelew od wierzyciela pierwotnego (k. 64 akt głównych).

Ostatecznie pozwany został wezwany do zapłaty długu wynikającego z umowy pożyczki zawartej z pożyczkodawcą w kwocie 3683,78 zł do dnia 24 kwietnia 2020 r. (k. 65 akt głównych).

Pozwem z 31 grudnia 2019 r. powód wystąpił do Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z pozwem w elektronicznym postępowaniu upominawczym przeciwko pozwanemu o zapłatę kwoty 3830 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 14 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty oraz zasądzenie kosztów postępowania.

Postanowieniem z 31 stycznia 2020 r. referendarz sądowy Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie VI Wydział Cywilny, sygn. akt VI Nc-e 2546398/19, działając na podstawie art. 505^{29a} k.p.c. i art. 505³³ § 1 k.p.c. przekazał sprawę do rozpoznania sądowi właściwemu według właściwości ogólnej pozwanego uznając, że brak jest podstaw do wydania nakazu zapłaty, albowiem w elektronicznym postępowaniu upominawczym dochodzone mogą być roszczenie, które stały się wymagalne w okresie trzech lat przed dniem wniesienia pozwu.

Sprawa ta została zarejestrowana w Sądzie Rejonowym w Hrubieszowie I Wydziale Cywilnym pod sygn. I C 169/20 upr.

Sąd Rejonowy w Hrubieszowie wyrokiem z 27 kwietnia 2021 r., I C 169/20 upr, zasądził do pozwanego na rzecz powoda kwotę 3830 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 13 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty oraz zasądził na rzecz powoda kwotę 1100 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty tytułem zwrotu kosztów procesu.

Pismem datowanym na 5 sierpnia 2021 r. Prokurator Generalny wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Okręgowego w Przemyślu z 8 kwietnia 2016 r., sygn. I Nc 43/16.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1, 2 i 3 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 154, dalej także: „ustawa o SN”) zaskarżonemu rozstrzygnięciu zarzucono:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 64 ust. 1 i art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm.) takich jak prawo do własności oraz ochrona konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, poprzez orzeczenie zaskarżonym wyrokiem kwoty 3830 zł jako wierzytelności wynikającej z umowy pożyczki kwoty 3000 zł zawartej przez pozwanego z pożyczkodawcą bez uwzględnienia okoliczności, iż pozwany dokonał spłaty na rzecz wierzyciela pierwotnego kwoty 3115 zł, a nadto dochodzona wierzytelność wynikała z umowy zawartej przez pozwanego jako konsumenta, co rodziło po stronie Sądu obowiązek kontroli potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy i implikowało obowiązek zbadania jej postanowień pod kątem zgodności z art. 385¹ k.c. zaś zaniechanie powyższego skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się powoda i naruszało prawo do własności jako konsumenta, a także godziło w prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami określonymi przez art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako sprawiedliwości proceduralnej mającej zapewnić pozwanej rzetelność prawa do sądu oraz pozbawiło pozwanego skutecznej ochrony

przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi wynikającymi z art. 7 ust. 1 Dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich (Dz.U. UE L 1993, nr 95, poz. 29);

2. naruszenie w sposób rażący:

1. prawa procesowego t.j.:

1. art. 316 § 1 k.p.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i wydanie wyroku w sytuacji, gdy stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy w postaci twierdzeń zawartych w pozwie w świetle oświadczeń pozwanego i przedstawionych przez niego dowodów, niezaprzeczonych przez powoda oraz przepisów prawa materialnego nie uzasadniały dochodzonego roszczenia, które było co najmniej w części bezzasadne i w tym zakresie winno być oddalone,

2. prawa materialnego t.j.:

1. art. 509 k.c. w zw. z art. 512 k.c. w zw. z art. 7 k.c. i art. 6 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie wyrażające się w błędnym przyjęciu, że częściowa spłata przez pozwanego w dniach 6 czerwca 2016 r. i 6 lipca 2016 r., zadłużenia wynikającego z umowy pożyczki w łącznej wysokości 2715 zł dokonana na rzecz zbywcy wierzytelności nie odniosła skutku wobec powoda jako jej nabywcy, w sytuacji gdy pierwsza spłata w wysokości 1915 zł nastąpiła jeszcze przed zawarciem umowy cesji wierzytelności, zaś druga w kwocie 800,00 zł miała miejsce przed datą skierowania do pozwanego zawiadomienia o przelewie wierzytelności, co w konsekwencji prowadziło do wadliwego uznania, iż powód w istocie obalił domniemanie wynikające z art. 7 k.c. i wykazał, że pozwany w chwili dokonywania spłaty wiedział o cesji wierzytelności, podczas gdy z zebranego w sprawie materiału dowodowego definitywnie wynikało, że pozostawał wówczas w usprawiedliwionym przekonaniu, że wierzycielem z tytułu umowy pożyczki z dnia 24 grudnia 2015 r. jest w dalszym ciągu pożyczkodawca, a to z kolei aktualizowało przesłanki obrony dłużnika przewidziane w art. 512 k.c. skutkujące uznaniem, iż powód utracił wobec pozwanego roszczenie o zapłatę

- w części obejmującej co najmniej łączną kwotę 2715 zł i powództwo w tym zakresie winno zostać oddalone jako bezpodstawne,
2. art. 481 § 1 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie wyrażające się w błędnym przyjęciu, że pozwany jest zobowiązany do zapłaty na rzecz powoda odsetek ustawowych za opóźnienie od zasądzonej wyrokiem kwoty od dnia 13 stycznia 2016 r., w sytuacji, gdy data ta była terminem spłaty pożyczki wynikającej z umowy nr [...] zwartej w dniu 24 grudnia 2015 r. pomiędzy pozwanym a pożyczkodawcą stąd odsetki za opóźnienie mogły zostać zasądzone od dnia następującego po dacie wymagalności roszczenia,
 3. art. 22¹ k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie do pozwanego jako konsumenta, podczas gdy z okoliczności sprawy nie wynikało, aby dokonana przez niego czynność prawna postaci zawarcia umowy pożyczki była związana z jego działalnością gospodarczą lub zawodową a w konsekwencji zaniechanie dokonania przez Sąd obligatoryjnej kontroli postanowień tej umowy w trybie art. 385¹ § 1 k.c. w sytuacji gdy w umowie pożyczki stanowiącej źródło dochodzonego roszczenia jej postanowienia odnoszące się do kosztów czynności upominawczo-windykacyjnych prowadziły do istotnej i niczym nieuzasadnionej nierównowagi obowiązków stron na niekorzyść pozwanego jako konsumenta, naruszając klauzulę dobrych obyczajów i stanowiły niedozwolone postanowienia umowne, które nie mogły wiązać pozwanego jako konsumenta a w konsekwencji nie mogły prowadzić do zasądzenia w tej części roszczenia obejmującego kwotę 230 zł na rzecz powoda,
3. oczywistą sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego wyrażającą się w przyjęciu, iż zadłużenie wynikające z umowy pożyczki kwoty 3000 zł zawartej przez pozwanego z pożyczkodawcą wynosi 3830 zł, podczas gdy z przedłożonych przez pozwanego pokwitowań przelewów bankowych wynika, iż pozwany dokonał na rzecz wierzyciela pierwotnego pięciu przelewów na łączną kwotę 3115,00 zł.

Na zasadzie art. 91 § 1 ustawy o SN skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Hrubieszowie z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, w tym postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wywiedziona w niniejszej sprawie skarga nadzwyczajna zasługiwała na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że z punktu widzenia charakteru prawnego, skarga nadzwyczajna jest środkiem zaskarżenia o charakterze nadzwyczajnym. Wynika to z przyjętej przez ustawodawcę konstrukcji prawnej tej instytucji. Zgodnie bowiem z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

1. orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub
 2. orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub
 3. zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego
- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Wykładnia art. 89 § 1 ustawy o SN nakazuje zatem przyjąć, że nie każde wadliwe orzeczenie powinno zostać wyeliminowane w tym trybie. Chodzi bowiem wyłącznie o usunięcie z obrotu prawnego tych judykatów, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego. W doktrynie i orzecznictwie konstytucyjnym podnosi się, że zasada demokratycznego państwa prawnego w znaczeniu opisowym jest zbiorem różnych wartości bezpośrednio

lub pośrednio wyrażonych w Konstytucji RP, dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji między państwem a jednostką (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97). Jedną z fundamentalnych powinności, możliwą do wyprowadzenia z zasady demokratycznego państwa prawnego, jest obowiązek działania organów państwa na podstawie i w granicach prawa. W toku postępowania sądowego przejawia się to wyraźnie obowiązkiem przestrzegania przepisów procedury, właściwej dla danej sprawy, a także przepisów prawa materialnego na podstawie których organ władzy sądowniczej podejmuje określone decyzje.

Sąd Najwyższy w wyroku z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21, określił istotę kontroli prawomocnego rozstrzygnięcia zainicjowaną skargą nadzwyczajną. Wskazano, że wyeliminowane w trybie art. 89 § 1 ustawy o SN powinno dotyczyć rozstrzygnięć będących *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi. W praktyce, oznacza to, że już pobieżna analiza przebiegu postępowania i jego skutków powinna wywoływać zasadne wątpliwości co do jej prawidłowości w świetle naczelnych zasad, na których oparty jest system prawa w Polsce.

Skuteczne wniesienie skargi nadzwyczajnej uzależnione jest od spełnienia przesłanek formalnych. Odnoszą się one do substratu zaskarżenia, terminu i podmiotów, które posiadają uprawnienie do wywiedzenia tego środka. Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego kończącego postępowanie w sprawie, które nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Artykuł 89 § 2 ustawy o SN stanowi, że uprawnionym do wywiedzenia tego środka zaskarżenia jest Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W myśl zaś art. 89 § 3 ustawy o SN skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5. lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Niedopuszczalne jest uwzględnienie

skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie 6. miesięcy od dnia jej rozpoznania. W tym zakresie należy mieć jednak także na względzie przepisy przejściowe zawarte w ustawie o SN, w świetle których w okresie 6. lat od dnia wejścia ustawy o Sądzie Najwyższym w życie, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. W takim jednak przypadku krąg podmiotów legitymowanych do jej wniesienia jest jeszcze bardziej zawężony i obejmuje wyłącznie Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 115 § 1 i 1a ustawy o SN).

Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie wskazuje na dopuszczalność dalszego jej procedowania. Została ona bowiem wywiedziona od prawomocnego rozstrzygnięcia sądu powszechnego, jakim jest wyrok wydany przez Sąd Rejonowy w Hrubieszowie w dniu 27 kwietnia 2021 r., I C 169/20 upr, który niewątpliwie także zakończył postępowanie w sprawie. Nie wniesiono od niego środków zaskarżenia, nie jest także możliwe skorzystanie z innych instrumentów jego wzruszenia. Autorem skargi nadzwyczajnej jest Prokurator Generalny, który jest podmiotem legitymowanym do wystąpienia z tym środkiem zaskarżenia. Skarga została wywiedziona w terminie. Jednocześnie, w przedmiotowej sprawie nie zachodzą ograniczenia, o których mowa w art. 90 ustawy o SN.

Jak wynika z treści art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podniesionych zarzutów; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania. Przepis ten na podstawie art. 95 pkt 1 ustawy o SN stosuje się w postępowaniu w sprawie skargi nadzwyczajnej.

W niniejszej sprawie w istocie skarżący zarzuca, że Sąd Rejonowy w Hrubieszowie, wydając zaskarżony wyrok w nienależyty sposób uwzględnił zasady ochrony konsumentów poprzez co, dopuścił się naruszenia wyartykułowanych w skardze nadzwyczajnej przepisów proceduralnych i materialnych. W ocenie skarżącego sąd *meriti* zaniechał przede wszystkim badania z urzędu wystąpienia w analizowanej umowie pożyczki postanowień abuzywnych.

Sposób sformułowania zakresu zaskarżenia w rozpoznawanej skardze nadzwyczajnej sprawia, że kluczowym zagadnieniem niniejszej kontroli nadzwyczajnej jest to, czy organ władzy państwowej, jakim jest sąd, uwzględnił konstytucyjne zobowiązanie państwa do ochrony konsumentów, wyrażone w art. 76 Konstytucji RP. Wszelkie pozostałe zarzuty sformułowane względem zaskarżonego orzeczenia dotyczą jedynie możliwych naruszeń prawa będących konsekwencją niewywiązania się z obowiązku wynikającego z art. 76 Konstytucji RP.

W pierwszej kolejności wskazać należy, że w wyroku z 28 czerwca 2023 r., II NSNc 208/23, Sąd Najwyższy wyraźnie stwierdził, że „nic nie stoi na przeszkodzie, by traktować ten przepis Konstytucji jako pełnoprawną podstawę prowadzenia skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów stosowania prawa, jaka dokonuje się w ramach kontroli nadzwyczajnej w Sądzie Najwyższym, której bliskim odpowiednikiem jest kontrola konstytucyjności na gruncie amerykańskiej kultury prawnej”. Sąd Najwyższy w niniejszym składzie podziela ten pogląd, podkreślając przy tym, że zarówno w art. 76 zdanie drugie Konstytucji RP, jak i w art. 81 tego aktu, wymaga, aby zarzut naruszenia art. 76 Konstytucji RP formułować w powiązaniu z regulacjami prawa powszechnie obowiązującego (tak także wyrok Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2023 r., II NSNc 208/23).

W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że pozwany ma status konsumenta (art. 22¹ k.c.), a źródłem spornego stosunku prawnego jest umowa pożyczki.

W realiach ocenianej sprawy ważne jest także to, że zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Przepis ten został wprowadzony do Kodeksu cywilnego w wyniku implementacji postanowień dyrektywy 93/13. Należy zaznaczyć, że z uwagi na to, że kształt polskiego prawa konsumenckiego jest w zasadniczej mierze efektem implementowania uregulowań prawa unijnego, konieczne jest dokonywanie oceny zachowania standardów ochrony konsumentów także przez pryzmat zasad i wymagań prawa europejskiego

(zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 15 grudnia 2021 r., I NSNc 147/21, pkt 10; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20, pkt 14; z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20, pkt 10).

Artykuł 385¹ § 1 k.c. ma charakter ochronny dla konsumenta, czego wyrazem jest wynikająca z treści tego artykułu sankcja bezskuteczności klauzuli niezgodnionej indywidualnie klauzuli, kształtującej jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Taki charakter ochronny mają także przepisy przywołanej dyrektywy 93/13.

Zauważyć należy, że poza bezpośrednim umocowaniem w art. 76 Konstytucji RP, ochrona konsumentów, na mocy art. 9 Konstytucji RP znajduje podstawy także w Traktacie o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: „TFUE”), a zważywszy, że kształt polskiego prawa konsumenckiego jest w ogromnej mierze efektem implementowania do krajowego porządku prawnego uregulowań unijnych, oczywiste jest, że ochrona wynikająca z art. 76 Konstytucji RP nie może abstrahować od zasad i wymagań prawa europejskiego (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 września 2005 r., K 38/04; wyroki Sądu Najwyższego z: 28 czerwca 2023 r., II NSNc 208/23; 28 października 2020 r., I NSNc 22/20;). Stwierdzenie takie oznacza, że przy interpretacji art. 76 Konstytucji RP należy uwzględnić Dyrektywę z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE 1993, nr 95, s. 29, dalej: „Dyrektywa 93/13”), której celem jest zbliżenie przepisów państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach konsumenckich (art. 1 ust. 1 Dyrektywy 93/13). Na akt ten powołał się także skarżący w wywiedzionej skardze nadzwyczajnej. W preambule do tej dyrektywy wprost wskazano, że sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

Z orzecnictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyprowadzić można tezę, że prawo europejskie kształtuje wyraźną powinność przeprowadzania kontroli treści umów zawieranych z konsumentami (por. postanowienie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 28 listopada 2018 r., C-632/17, PKO BP S.A.

przeciwko Jackowi Michalskiemu). W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej przyjmuje się także, że obowiązek oceny nieuczciwego charakteru warunków umowy spoczywa na organach wymiaru sprawiedliwości (wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 kwietnia 2016 r., *Radlinge i Radlingerová*, C-377/14). Sądy krajowe z urzędu weryfikują czy postanowienia umowne mają nieuczciwy charakter, stosując przy tym przepisy proceduralne w taki sposób, aby zapewnić konsumentowi skuteczną ochronę (wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 maja 2013 r., *Jőrös*, C-397/11). Z obowiązku tego nie zwalnia sądu brak aktywności po stronie konsumenta (wyrok z 14 czerwca 2012 r., *Banco Español de Crédito SA*, C-618/10). Sąd powinien poinformować konsumenta, że postanowienie umowne jest niedozwolone, nie można jednak uznać go za niewiążące, jeżeli konsument powoła się na to postanowienie umowne (wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 lutego 2013 r., *Banif Plus Bank Zrt.*, C-472/11).

Stanowisko takie znajduje potwierdzenie także w judykaturze Sądu Najwyższego. Wskazuje się bowiem, że w każdym przypadku, w którym sąd rozpoznaje sprawę dotyczącą skierowanego przeciwko konsumentowi roszczenia wynikającego z umowy zawartej przez niego z przedsiębiorcą, ma on obowiązek zbadać treść tej umowy, aby ocenić, w jakim zakresie konsument jest związany postanowieniami takiej umowy, a zatem w konsekwencji czy dochodzone roszczenie zasługuje na uwzględnienie, a jeśli tak, to w jakim zakresie (wyrok Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2022 r., I NSNc 646/21).

W ocenie Sądu Najwyższego, w niniejszej sprawie, należy mieć na względzie to, że uzasadnienie do zaskarżonego wyroku zostało sporządzone już po wniesieniu skargi nadzwyczajnej, na wyraźne żądanie Sądu Najwyższego. Dlatego, zdaniem Sądu Najwyższego – należy z dużą ostrożnością podchodzić do jego treści, w szczególności, biorąc pod uwagę wyartykułowane zarzuty, w kontekście analizy przez sąd *meriti* postanowień umownych i konieczności realizacji konstytucyjnych zasad ochrony konsumentów.

Lektura uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie przekonuje, że Sąd Rejonowy Hrubieszowie dokonał analizy postanowień umownych z punktu widzenia

zasad ochrony konsumentów, do której był zobligowany. Mając na względzie – wynikającą z konstytucyjnych regulacji konieczność maksymalizacji ochrony konsumentów, Sąd Najwyższy dostrzegł zasadność uchylenia zaskarżonego wyroku i skierowania sprawy do ponownego przeprowadzenia przed sądem *meriti*. Wymaga tego sprawiedliwość proceduralna i związana z nią konieczność budowy autorytetu wymiaru sprawiedliwości i kształtowania zewnętrznego przekonania o prawidłowości każdej podjętej przez sąd orzekającej czynności oraz o sprawiedliwości wydanego orzeczenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 10 sierpnia 2007 r., II CZ 51/07). W analizowanej sprawie Sąd Rejonowy w Hrubieszowie powinien – na etapie rozpoznawania sprawy – wziąć pod uwagę wszystkie okoliczności związane z dochodzonym roszczeniem, ocenić treść zawartej umowy, a także sposób jej wykonania przez strony – mając na uwadze zasady ochrony konsumentów wynikające przede wszystkim z art. 76 Konstytucji RP.

Podkreślić należy, że w świetle art. 89 § 1 ustawy o SN naruszenie prawa musi mieć charakter rażący. Pojęcie rażącego naruszenia w odniesieniu do skargi nadzwyczajnej zostało zaprezentowane m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19. W jego uzasadnieniu wskazano, że ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa, jest uzależniona od: (1) wagi naruszonej normy, tj. jej pozycji w hierarchii norm prawnych, (2) stopnia (istotności) jej naruszenia, (3) skutków naruszenia dla stron postępowania (zob. także: wyroki Sądu Najwyższego z 18 czerwca 2020 r., I NSNc 45/19, niepubl., oraz z 5 maja 2021 r., I NSNc 159/20, niepubl.). W niniejszej sprawie zarzucane naruszenia mają charakter wady rażącej.

Sąd Najwyższy wyraźnie jednak podkreśla, że przyczyną uchylenia zaskarżonego wyroku nie jest jednoznaczne stwierdzenie istnienia abuzywnych postanowień umownych, ale brak ich należytego zbadania w toku postępowania, a w szczególności brak należytej realizacji konstytucyjnych standardów ochrony konsumenta. Sąd Rejonowy w Hrubieszowie powinien bowiem ocenić wszelkie okoliczności związane z zawarciem ocenianej umowy pożyczki, jednoznaczności i precyzyjności użytych w niej sformułowań, także z punktu widzenia prostoty użytego języka. Mając na względzie także przepisy postępowania cywilnego oceniane przez pryzmat prokonstytucyjnej wykładni, konieczne było także

przenalizowanie procesu realizacji umowy przez strony. Zasady postępowania sądu w takich przypadkach w sposób niezwykle precyzyjny zdefiniowane zostały w aktach prawnych i wyjaśnione w orzecznictwie sądów krajowych i TSUE. Podkreślić należy, że w każdym przypadku – nawet w sytuacji bezczynności strony – sąd ma obowiązek przestrzegać standardów ochrony konsumentów.

Na uwzględnienie zasługuje zatem zarzut naruszenia art. 76 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa. Sąd Najwyższy uznaje w swoim orzecznictwie powołany przepis ustawy Konstytucji RP za dopuszczalny wzorzec kontroli orzeczeń na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 ustawy o SN (wyrok Sądu Najwyższego z 23 marca 2022 r., I NSNc 503/21 i powołane w nim wcześniejsze orzecznictwo).

W świetle brzmienia art. 76 Konstytucji RP przyjąć należy, że przepis ten wyraża konstytucyjną zasadę, która zobowiązuje organy państwa do podejmowania działań w celu ochrony konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi (zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 13 września 2011 r., K 8/09; z 11 lipca 2011 r., P 1/10; z 2 grudnia 2008 r., K 37/07; z 17 maja 2006 r., K 33/05; z 13 września 2005 r., K 38/04; z 21 kwietnia 2004 r., K 33/03; z 26 września 2000 r., P 11/99; z 12 stycznia 2000 r., P 11/98; z 10 października 2000 r., P 8/99). Podkreślić przy tym należy, że o nadaniu konstytucyjnej rangi ochronie praw konsumentów w art. 76 Konstytucji RP przesądziło uznanie, że „konsument jest słabszą stroną stosunku prawnego i z tej racji wymaga ochrony, a więc pewnych uprawnień, które doprowadziłyby do przynajmniej względnego zrównania pozycji kontrahentów” (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 lipca 2011 r., P 1/10, OTK-A 2011, nr 6, poz. 53 pkt III. 2.4.; zob. także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 września 2011 r., K 8/09). Jednocześnie jednak nie można tracić z pola widzenia tego, że celem tej ochrony jest nie tyle faworyzowanie konsumentów, co tworzenie rozwiązań prawnych, które pozwalają urzeczywistnić zasadę równorzędności stron stosunków cywilnoprawnych (szerzej zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 11 lipca 2011 r., P 1/10; z 15 marca 2011 r., P 7/09 i powołane tam orzecznictwo dotyczące art. 76 Konstytucji RP).

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego zaznacza się także, że art. 76 Konstytucji RP wyraża zasadę konstytucyjną zobowiązującą władzę publiczną – w tym również sądy powszechne – do podejmowania działań mających na celu ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Przepis ten powinien być uwzględniany zarówno przez ustawodawcę na etapie stanowienia prawa, jak i przez sądy powszechne, w procesie jego stosowania i dokonywania jego wykładni (zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 21 kwietnia 2004 r., K 33/03; 13 września 2005 r., K 38/04; 17 maja 2006 r., K 33/05; 13 września 2011 r., K 8/09). Także w ugruntowanej judykaturze Sądu Najwyższego wyraźnie wskazuje się na obowiązek uwzględniania tego przepisu przez sądy przy interpretacji i stosowaniu prawa (wyroki Sądu Najwyższego z: 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; 5 października 2021 r., I NSNc 366/21; 27 października 2021 r., I NSNc 180/21).

Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umownego. Doświadczenie życiowe i istota narzędzia jakim jest wzorzec umowny jednoznacznie wskazuje, że w takiej sytuacji co do zasady – swoboda konsumenta – ogranicza się do możliwości odstąpienia od zawarcia takiej umowy. Tym bardziej przypomnieć należy, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z 6 lipca 2022 r., I NSNc 378/21, że „ocena abuzywności konkretnych postanowień kontraktowych zawsze należy do zakresu kognicji sądu *meriti*, z uwzględnieniem konkretnej umowy zawartej przez strony oraz całokształtu okoliczności danej sprawy”.

Przypomnieć należy, na co zwrócono już uwagę, że poza bezpośrednim umocowaniem w art. 76 Konstytucji RP, ochrona konsumentów, na mocy art. 9 Konstytucji wynika także z zasad i wymagań prawa europejskiego. Stąd wykazane niezagwarantowanie konsumentowi odpowiednich standardów ochrony – wynikających z prawa europejskiego – może być w realiach niniejszej sprawy rozpatrywane także w kategoriach naruszenia art. 9 Konstytucji RP.

Sąd Rejonowy w Hrubieszowie w konsekwencji naruszenia standardów wynikających z art. 76 Konstytucji RP uchybił także wymaganiom wynikającym z art. 45 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 16 stycznia 2006 r., SK 30/05, wyraźnie zaznaczył, że „sprawiedliwość proceduralna należy do istoty konstytucyjnego prawa do sądu, albowiem prawo do sądu bez zachowania

standardu rzetelności postępowania byłoby prawem fasadowym”. Sąd Najwyższy w pełni podziela wyrażony przez inny skład tego sądu pogląd, że każdy sąd powinien „budować autorytet wymiaru sprawiedliwości i kształtować zewnętrzne przekonanie o prawidłowości każdej podjętej przez sąd orzekający czynności oraz o sprawiedliwości wydanego orzeczenia”. Dalej, w cytowanym orzeczeniu wyraźnie podkreślono, że strona nie może ponosić ujemnych konsekwencji wiążących się z wadliwościami jakich dopuścił się sąd orzekający (postanowienie Sądu Najwyższego z 10 sierpnia 2007 r., II CZ 51/07). W realiach badanej sprawy Sąd Rejonowy w Hrubieszowie nie zapewnił stronie odpowiednich gwarancji składających się na prawo do rzetelnego i sprawiedliwego procesu sądowego.

Mając na uwadze całość powyższej argumentacji, w ocenie Sądu Najwyższego, w niniejszej sprawie uchylenie zaskarżonego wyroku jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Zdefiniowana w art. 89 § 1 ustawy o SN przesłanka ogólna skargi nadzwyczajnej jednoznacznie nawiązuje do art. 2 Konstytucji RP, co czyni koniecznym dokonywanie jej wykładni przy wykorzystaniu osiągnięć orzecznictwa i doktryny traktujących o tej konstytucyjnej zasadzie (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2022 r., I NSNc 205/21). Artykuł 2 Konstytucji RP stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego z art. 2 Konstytucji RP wywodzi się także liczne szczegółowe zasady pochodne, takie jak: zasada sprawiedliwości proceduralnej, zasada ochrony zaufania obywatela do państwa, zasada ochrony praw słuszenie nabytych, zasada ochrony interesów w toku, zasada niedziałania prawa wstecz, zasada *ne bis in idem* czy zakaz nadmiernej ingerencji (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 8 marca 2022 r., I NSNc 22/21).

W badanej sprawie doszło do zagrożenia bezpieczeństwa konsumenta, które to bezpieczeństwo *expressis verbis* podlega ochronie władz publicznych na podstawie art. 76 Konstytucji RP. W judykaturze Sądu Najwyższego zauważa się, że bezpieczeństwo w rozumieniu art. 76 Konstytucji RP obejmuje także bezpieczeństwo prawne (wyrok Sądu Najwyższego z 6 lipca 2022 r., I NSNc 378/21).

W wyroku Sądu Najwyższego z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19, wyjaśniono obszernie, że: jedną z zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji) jest zasada zaufania obywatela do państwa. Zasada ta wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona m.in. w takim stosowaniu prawa by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., K 27/00). W wyroku z 14 czerwca 2000 r., P 3/00, Trybunał Konstytucyjny wyraźnie wskazał, że bezpieczeństwo prawne jednostki związane z pewnością prawa umożliwia przewidywalność działań organów państwa oraz prognozowanie działań własnych.

Jedną ze składowych zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada zaufania obywatela do państwa, wyrażająca się również w możliwości oczekiwania przez obywatela, aby organy państwa prawidłowo stosowały obowiązujące przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

W świetle powyższego, Sąd Najwyższy stwierdził, że w niniejszej sprawie doszło do naruszenia zasad i wartości wywodzonych z Konstytucji RP, zwłaszcza w zakresie art. 76 i 45 ust. 1 Konstytucji RP i w konsekwencji art. 2 Konstytucji RP, a także uchybiono przepisom ustawowym, co skutkowało koniecznością wyeliminowania zaskarżonego wyroku z obrotu prawnego, a w konsekwencji uchyleniem go i przekazaniem Sądowi Rejonowemu w Hrubieszowie sprawy do ponownego rozpoznania. Pozwany miał prawo oczekiwać, że określone standardy ochrony konsumenta będą respektowane przez sąd w toku rozpoznawania sprawy, który z urzędu powinien podejmować wynikające z przepisów prawa czynności.

Sąd Rejonowy w Hrubieszowie, ponownie rozpoznając sprawę, powinien wykonać ciążący na nim *ex lege* obowiązek oceny legalności zawartej umowy i skuteczności jej poszczególnych postanowień. Przy ponownym rozpoznaniu

sprawy Sąd Rejonowy w Hrubieszowie powinien przeanalizować wszystkie okoliczności zawarcia spornej umowy, a także jej wykonywania przez strony, mając na względzie wymagania ochrony konsumenckiej.

Wobec powyższego, postanowiono jak w sentencji.

Rozstrzygnięcie o kosztach w postępowaniu przed Sądem Najwyższym uzasadnione jest treścią stosowanego odpowiednio do postępowania w sprawie ze skargi nadzwyczajnej art. 398¹⁸ k.p.c., zgodnie z którym w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka koszty procesu podlegają wzajemnemu zniesieniu, co oznacza, że każda ze stron ponosi koszty związane z jej udziałem w postępowaniu.

MR

[ł.n]